

حضرت فاطمه معصومه علیها السلام پیام آور
 فرهنگ و معارف اهل بیت علیهم السلام و
 مدافع مظلومیت امامان شیعه و تداوم
 بخش راه پدر بزرگوارش در مبارزه با
 طاغوت‌های زمان بود، عوامل
 حکومتی بنی عباس، در شهر ساوه به
 کاروان حامل آن حضرت حمله کرده و
 همراهان آن حضرت را به شهادت
 رساندند. حتی طبق نوشته استاد محقق
 شیخ جعفر مرتضی عاملی در کتاب
 حیات الامام الرضا علیه السلام، آن حضرت را
 نیز مسموم نمودند.^۱ حضرت فاطمه

حضرت فاطمه معصومه علیها السلام در
 روز اول ذی‌قعدة سال ۱۷۳ قمری در
 مدینه منوره دیده به جهان گشود. پدر
 بزرگوار آن حضرت، امام موسی کاظم
علیه السلام و مادر گرامی‌اش حضرت نجمه
 خاتون می‌باشد، که بعد از تولد
 حضرت رضا علیه السلام به «طاهره» ملقب
 گردید.^۲ بنابراین حضرت
 معصومه علیها السلام با امام رضا علیه السلام خواهر و
 برادر ابوینی هستند. در سال ۲۰۱
 قمری در پی انتقال اجباری امام
 رضا علیه السلام به خراسان، حضرت
 معصومه علیها السلام بعد از یک سال تحمل
 دوری برادر بزرگوارش از مدینه منوره
 عازم خراسان گردید. از آن جایی که

د- مناقب، ج ۴، ص ۳۶۷؛ زندگانی حضرت
 موسی بن جعفر علیه السلام، عمادزاده، ج ۲، ص ۳۷۵.
 ۱- حیات الامام الرضا علیه السلام، ص ۴۲۸.

نخستین کسانی که از اشعری‌ها به قم آمدند عبدالله بن سعد و عبدالله احوص و عبدالرحمن و اسحاق از فرزندان سعد بن مالک بن عامر اشعری بودند و به این ترتیب ارتباط شیعیان خالص علوی با قم برقرار شده و مأمّن شیعیان گردید. از آن زمان مردم قم به مذهب اهل بیت علیهم‌السلام علاقه خاصی پیدا کرده و به همین جهت مورد سختگیری و بی‌مهری خلفای حاکم و ستمگر عصر خود بودند.

شهر قم قبل از ورود حضرت معصومه علیها‌السلام از آبادانی ظاهری بی‌بهره بود و اهالی شیعی مذهب آن در اثر بی‌توجهی حاکمان مورد آزار و اذیت بودند، اما از لحاظ ایمان و اعتقاد مذهبی، این شهر بهترین فضای معنوی را داشته و زمینه پذیرش اهل بیت پیامبر صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم و یاران با وفای آنان در این منطقه کاملاً فراهم بود.^۲

به همین جهت امامان معصوم علیهم‌السلام در مناسبت‌های مختلف، شهر قم و اهالی آن را مورد عنایت قرار داده و

معصومه علیها‌السلام بر اثر مسمومیت و شدت غم و اندوه در شهر ساوه بیمار گردید و فرمود: مرا به شهر قم ببرید؛ زیرا از پدرم شنیدم که می‌فرمود: شهر قم مرکز شیعیان ماست^۱. برای همین حضرت معصومه علیها‌السلام در ۲۳ ربیع الاول سال ۲۰۱ قمری به شهر قم وارد شده و مورد استقبال عده زیادی از مردم مشتاق و شیفته اهل بیت علیهم‌السلام قرار گرفت. آن بزرگوار بعد از ۱۷ روز اقامت در منزل موسی بن خزرج که به «بیت النور» شهرت یافت، در دهم ربیع الثانی سال ۲۰۱ هجری دیده از جهان فرو بسته و در «باغ بابلان» محل فعلی مزار آن حضرت دفن گردید.

شهر قم قبل از ورود حضرت

معصومه علیها‌السلام

قم قبل از اسلام به صورت چند قلعه بوده که عده‌ای زرتشتی و یهودی در آن زندگی می‌کردند. بعد از اسلام با آمدن اشعری‌ها (که اصالتاً شیعه و یمنی تبار بوده‌اند)، کم‌کم این سرزمین توسعه یافت. در اوائل قرن اول و در سال ۲۳ هجری شهر قم توسط لشکر اسلام فتح گردید و رفت و آمد مسلمانان عرب به قم آغاز شد.

۱- ودیعه آل محمد صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم، ص ۱۲.

۲- تاریخچه قم، ص ۱۶.

عبارات زیبایی را که حاکی از علاقه‌مندی آن بزرگواران به این خطه ایران بود، بیان می‌کردند. حتی گاهی ائمه اطهار با فرستادن تحفه‌ها و هدایا اهل قم را مفتخر می‌ساختند. از جمله می‌توان به ابی جریر زکریا بن ادریس و زکریا بن آدم و عیسی بن عبدالله و چند نفر دیگر اشاره نمود که به افتخار اخذ هدایای ارزشمندی همچون انگشتری و جامه و کفن از دست مبارک ائمه هدی علیهم السلام نائل شدند.^۱

به نظر می‌رسد تعداد اخبار و احادیثی که در مورد شهر قم از ائمه اطهار علیهم السلام روایت شده است درباره هیچ یک از شهرهای ایران روایت نشده است. مرحوم شیخ حسین مفلس در کتاب «تحفة الفاطمیین» چهل حدیث در باره قم نقل کرده است.^۲

در کتاب‌های معتبر شیعی همچون بحار الانوار؛ سفینه البحار و مستدرک سفینه البحار و... در این رابطه روایات جامع و قابل توجهی نقل شده است. برای آشنایی بیشتر به برخی از این روایات اشاره می‌کنیم:

۱- سلام بر اهل قم

امام صادق علیه السلام روزی با اشاره به

عیسی بن عبدالله قمی فرمود: «سلام بر مردم قم! خداوند شهرهای آنان را با باران سیراب کند و برکت‌ها را بر آنان نازل کند و بدی‌های آنان را به خوبی مبدل گرداند. آن‌ها اهل رکوع و سجود و قیام و قعودند. آنان فقیه و دانشمند و اهل درک حقایق و روایت و عبادت نیکو هستند».^۳

۲- راهی به سوی بهشت

صفوان بن یحیی کوفی معروف به بیاع سابری از نزدیکترین و مطمئن‌ترین یاران امام رضا علیه السلام می‌گوید: روزی در حضور امام رضا علیه السلام نشسته بودم که از شهر قم و اهالی آن سخن به میان آمد و اینکه آنان در زمان ظهور حضرت ولی عصر علیه السلام به سوی آن بزرگوار میل خواهند کرد. در این لحظه امام هشتم علیه السلام به اهل قم درود فرستاده و فرمود: «رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ، ثُمَّ قَالَ: إِنَّ لِبَعْثَةِ كَمَا تَبَتْ أَبْوَابَ وَوَأَحَدٌ مِنْهَا لِأَهْلِ قُمْ؛ وَهُمْ خِيَارُ شِبَعَيْنَا مِنْ بَيْنِ سَائِرِ

۱- تاریخ مذهبی قم، ص ۹۲.

۲- همان.

۳- بحار الانوار، ج ۵۷، ص ۲۱۷؛ مستدرک سفینه البحار، ج ۸، ص ۵۹۸.

اهالی قم به ویژه دانایان و آگاهان آن، وظیفه‌ای مهم‌تر و مسؤولیت سنگین‌تری نسبت به سایر شهرهای ایران به دوش می‌کشند و این حقیقت، تلاش آنان را در زمینه‌سازی برای حکومت جهانی حضرت مهدی علیه السلام بیشتر از سایر سرزمین‌ها می‌طلبد.

۴- شهر قم در قرآن و وعده پیروزی

بر اسرائیل

پیشوای ششم روزی با یاران خود نشسته و قرآن تلاوت می‌کرد تا به این آیه رسید: «فَإِذَا جَاءَ وَعْدُ أُولَئِهِمَا بَعَثْنَا عَلَيْكُمْ عِبَادًا لَنَا أُولَى بَأْسٍ شَدِيدٍ فَجَاسُوا خِلَالَ الدِّيَارِ وَكَانَ وَعْدًا مَفْعُولًا ۗ»؛ «ای بنی اسرائیل! پس هنگامی که وعده [تحقق] نخستین آن دو فرارسد، بندگان از خود را که سخت‌نیر و مندند بر شما می‌گماریم؛ تا میان خانه‌ها [یتان] به جست و جو در آیند، و این تهدید تحقق یافتنی است.»

یاران امام در این لحظه پرسیدند: «جُعِلْنَا فِدَاكَ مَنْ هُوَ لَئِمٌّ؟ فَقَالَ: ثَلَاثَ مَرَّاتٍ،

الْبِلَادُ، حَمَّرَ اللَّهُ تَعَالَى وَلَا يَتُّنَا فِي طَبَقَتِهِمْ؛^۱ خداوند از آنان خشنود باشد، سپس فرمود: همانا بهشت دارای هشت در است که یکی از آن درها مخصوص مردم قم است. آنان شیعیان برگزیده ما در میان سایر شهرها هستند. خداوند ولایت و محبت ما [اهل بیت] را با طینت آنان عجین کرده است.»

۳- پایگاه یاران مهدی علیه السلام

عفان بصری می‌گوید: روزی امام صادق علیه السلام به من فرمود: «أَتَدْرِي لِمَ سَمِّيَ قُمْ؟ قُلْتُ: اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَأَنْتَ أَعْلَمُ. قَالَ: إِنَّمَا سَمِّيَ قُمْ لِأَنَّ أَهْلَهُ يَجْتَمِعُونَ مَعَ قَائِمِ آلِ مُحَمَّدٍ - صلوات الله عليه - وَيَقُومُونَ مَعَهُ وَ يَسْتَقِيمُونَ عَلَيْهِ وَيَنْصُرُونَهُ؛ آیا می‌دانی چرا شهر قم را «قم» نامیده‌اند؟ عرض کردم: خدا و پیغمبرش و شما آگاه‌ترید. امام علیه السلام فرمود: قم نامیده شده است برای اینکه اهل آن با قائم آل محمد صلوات الله علیهم همراه می‌شوند و با او قیام نموده و بر او استقامت می‌ورزند و او را یاری می‌رسانند.»^۲

در این روایت نقش مردم قم و ساکنین این شهر مقدس در حکومت جهانی حضرت مهدی علیه السلام مشخص شده است. با توجه به این حدیث،

۱- بحار الانوار، ج ۵۷، ص ۲۱۶.

۲- بحار الانوار، ج ۵۷، ص ۲۱۶ و معجم احادیث المهدی علیه السلام، ج ۳، ص ۴۷۴.

۳- اسراء/ ۵.

هُمْ وَاللَّهِ أَهْلُ قُمْ^۱؛ جانمان به فدای تو، این گروه چه کسانی هستند؟ امام صادق علیه السلام سه بار فرمود: به خدا سوگند! آنان اهل قم هستند.»

۵- پناهگاه فرزندان حضرت زهرا علیها السلام

امام جعفر صادق علیه السلام فرمود: «إِذَا أَصَابَتْكُمْ بَلِيَّةٌ وَعِنَاءٌ فَعَلَيْكُمْ بِقُمْ فَإِنَّهُ مَأْوَى الْفَاطِمِيِّينَ^۲؛ هرگاه [در تنگناهای زندگی قرار گرفتید و] بلاها و مصیبت‌ها به شما روی آورد، به سوی قم بروید؛ چون آنجا پناهگاه فرزندان فاطمه علیها السلام است.»

چنانکه اشاره شد، روایات متعددی از ائمه اطهار علیهم السلام در تجلیل و تقدیر از قم و اهل آن وارد شده است و در آن‌ها، شهر قم با القاب و عناوین ویژه‌ای مورد تجلیل قرار گرفته است، از جمله آن‌ها نام‌های زیر می‌باشد: قم (شهر قیام)، حرم اهل بیت، شهر امن و امان، مرکز یاران ائمه، قطعه‌ای از بیت المقدس، کانون شیعیان، آسایشگاه انسان‌های با ایمان، مجمع انصار المهدی علیه السلام، سرزمین مقدس، پرتگاه و محل سقوط ستمگران و گردنکشان، منبع علم و فضیلت و تقوی، سالم‌ترین شهرها و غیره.

۶- اگر مردم قم...

با این همه فضائل و مناقب که در مورد شهر قم و ساکنان آن در سیره و سخن اهل بیت علیهم السلام وارد شده است، باید توجه داشت که این‌ها مشروط به تداوم ایمان و اعتقاد به ارزش‌های اسلامی و ادامه راه اهل بیت علیهم السلام توسط مردم قم می‌باشد و گرنه اگر کسی خیال کند که چون قمی هست و یا اینکه در شهر قم زندگی می‌کند و بدون عمل، مشمول این رحمت و برکات الهی خواهد شد، به خیالی باطل و پنداری بی پایه و سست دچار شده است؛ چرا که امام صادق علیه السلام فرمود: «تُرْتَبَةُ قُمْ مُقَدَّسَةٌ وَأَهْلُهَا مِنَّا وَنَحْنُ مِنْهُمْ، لَا يَرِيدُهُمْ جَبَّارٌ بِسُوءِ إِلَّا عَجَلَتْ عُقُوبَتُهُ، مَا لَمْ يَحْوُلُوا إِخْوَانَهُمْ (وَمَا لَمْ يَحْوُلُوا إِخْوَانَهُمْ)، فَإِذَا فَعَلُوا ذَلِكَ سَلَطَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ جَبَّارَةَ سُوءٍ؛ خاک قم مقدس است و ساکنان آن از ما اهل بیت هستند و ما هم از آن‌ها ایم، هیچ حاکم [گردنکش و] ستمگری به آن‌ها قصد سوء نمی‌کند مگر اینکه خداوند در عذاب او تعجیل می‌فرماید. البته به

۱- بحار الانوار، ج ۵۷، ص ۲۱۶.

۲- همان، ص ۲۱۵.

قم و تأثیر این شهر بر کل ایران آنچنان مهم بوده و هست که سال‌ها دل و دیده میلیون‌ها زائر و مجاور و جهانگرد را به خود مشغول داشته است. این تأثیر نه تنها برای زائران مشتاقی که از راه‌های دور به عشق زیارت مرقد مطهر این دخت عصمت و یادگار امام موسی علیه السلام با ارادت خالصانه به این مکان مقدس می‌شتابند ملموس است بلکه حتی برای کسانی که با انگیزه‌های غیر مذهبی وارد این مکان شده‌اند و یا از این دیار عبور کرده‌اند، پرجاذبه و شگفت‌انگیز بوده است. در عظمت و شکوه ظاهری این بارگاه مقدس، حقیقت و معنویت خاصی نهفته است که ناخود آگاه هر بیننده‌ای را به سوی آن متوجه ساخته و دل و دیده‌اش را صید می‌کند.

در اینجا اعترافات چند تن از افراد خارجی را که در قرن‌های گذشته از قم دیدن کرده و در لابلای سخنان خود به نقش ارزنده این بانوی ملکوتی و تأثیر بارگاه آن حضرت در شهر قم اشاره کرده‌اند، مرور می‌کنیم.

«اوژن فلاندن» جهانگرد فرانسوی و دانشمندی که در زمان

شرط آنکه [اهل قم] به برادران خود خیانت نکنند (و احوال خود را تغییر ندهند)، زیرا در آن صورت خداوند منعال ستمگران بیدادگر را بر آنان مسلط خواهد کرد.»

بخشی از آثار و برکات حضرت

معصومه علیها السلام در قم

ورود حضرت فاطمه معصومه علیها السلام به شهر قم و دفن پیکر مطهر آن بانوی کبریا در این شهر، آثار و برکات فراوانی را به همراه داشته است. از لحظه ورود نبیره رسول الله صلی الله علیه و آله به قم، پیوسته این شهر از جهات فرهنگی، سیاسی، اجتماعی، عمرانی و اقتصادی رو به رشد و پیشرفت نهاده است. تأثیر این واقعه تاریخی را می‌توان با مطالعه زوایای تاریخی این شهر به دست آورد. برکات این بانوی مجلله در شهر قم آنگاه به اوج خود می‌رسد که بدانیم تأثیر وجود آن حضرت در تحولات تاریخی، فرهنگی، مذهبی، اجتماعی نه تنها در محدوده یک شهر بلکه گاهی در کل کشور ایران بوده و یا حداقل وقایع و حوادث کشور ایران به نوعی مرتبط با شهر قم می‌باشد.

برکات حضرت معصومه در شهر

را با ورقه‌های طلا و نقره ببوشانند. طلا کاری‌ها و نقره کاری‌های زیبای ضریح مقدس واقعاً چشم را روشن می‌کنند. خدمتکارانم پیوسته از شکوه و جلال گنبد و مقبره فاطمه در قم سخن می‌گفتند.

نه فقط زندگان بلکه مردگان نیز به سوی این مزار جلب می‌شوند؛ زیرا بسیاری از ایرانیان وصیت می‌کنند که پس از مرگ در جوار این بانوی مقدس دفن شوند. قم مدفن قدیسین هم هست. بنا به گفته اهالی محل، قم دارای ۴۴۴ امامزاده کوچک و بزرگ است.^۲

به هر حال بعد از ورود حضرت معصومه علیها السلام به قم و دفن پیکر مطهر آن حضرت در این سرزمین مقدس، علویان و سادات بیشتری به این شهر روی آوردند، توجه شیعیان به این نقطه فزونی یافت و علما و مشاهیر شیعه در طول تاریخ به این مکان مقدس توجه نشان دادند، مهاجرت به این شهر زیاد شد و موقعیت مذهبی قم

محمد شاه قاجار در سال‌های ۱۲۱۹ و ۱۲۲۱ شمسی به اتفاق هموطن هنرمند خود «پاسکال کست» به ایران آمده است، در مورد اهمیت و نقش شهر قم و مرقد مطهر حضرت معصومه علیها السلام چنین می‌نگارد: «مقبره فاطمه که ایرانی‌ها «معصومه» می‌نامند در تمام مشرق، احترامی به سزا دارد و مردم از اکناف به زیارتش می‌آیند، فاطمه نوه علی است. از پادشاهان ایران، شاه عباس دوم، شاه صفی و فتحعلی شاه در قم مدفونند. تیمور لنگ به قم چندان لطمه نرسانده و شاید از برکت فاطمه باشد.»^۱

«کارل بروگش» جهانگرد آلمانی نیز که اوضاع ایران را در سده نوزدهم میلادی از دید مادی خود بررسی کرده است، در مورد عظمت ظاهری شهر قم و حضرت معصومه علیها السلام چنین می‌گوید: «دورنمای قم به معنای واقعی کلمه از فاصله چند میلی می‌درخشد، زیرا گنبد زیارتگاه این شهر را با ورقه‌هایی از طلا پوشانده‌اند که نور آفتاب را به شکل خیره کننده‌ای منعکس می‌کند. شاهان ایران علاقه زیاد دارند به این که گنبد بناهای مقدس

۱- ماهنامه کوثر، ش ۹، ص ۷۳ و ۷۴ با اختصار.

۲- همان، ش ۱۲، ص ۶۵ و ۶۶ با اختصار.

تثبیت و استحکام تاریخی یافت.

قسم با این ویژگی‌ها در میان شهرهای شیعه نشین از شهرت جهانی برخوردار شد و یکی از شهرهای مهم جهان اسلام به شمار آمده و از مراکز مهم فرهنگی و فقهی شیعه گردید و از همه مهم‌تر به عنوان هسته مرکزی و پایگاه اصلی بزرگترین و باشکوه‌ترین انقلاب در تاریخ جهان گردید.

در اینجا به فهرست برخی از نتایج ورود حضرت معصومه علیها السلام به شهر قم می‌پردازیم:

۱- گسترش شهر قم

شهر قم به تدریج از شمال شرقی، به جنوب غربی که محل دفن آن حضرت بود کشیده شد به طوری که حرم فاطمه معصومه علیها السلام که در حاشیه شهر قرار داشت، امروزه در مرکز شهر و در آبادترین قسمت آن واقع است.

۲- مورد توجه شدن قم

توجه پادشاهان و حاکمان و طبقات گوناگون مردم به این شهر و کوچ بسیاری از افراد مشتاق اهل بیت علیهم السلام برای اقامت در آن، به خاطر مدفون بودن حضرت معصومه علیها السلام در این شهر است.

۳- استحکام مذهبی قم

قسم از جنبه مذهبی استحکام ویژه‌ای یافته و مرکز روحانیت شیعه شد. و عده‌ای از بزرگترین علمای شیعه از آنجا برخاسته یا در آن اقامت کردند.

۴- کثرت سادات در شهر قم

بعد از دفن حضرت معصومه علیها السلام عده بسیاری از فرزندان امام حسن و امام حسین و موسی بن جعفر و علی بن موسی الرضا علیهم السلام و از فرزندان محمد حنفیه و زید بن علی بن الحسین علیهم السلام و اسماعیل فرزند امام صادق علیه السلام از اطراف به قم روی آورده‌اند. از آنجا که این شهر از ابتدا مورد نظر آل علی علیهم السلام بوده است و مردم قم نسبت به اولاد پیغمبر صلی الله علیه و آله ارادت و علاقه خاصی داشته‌اند، به تدریج بعد از ورود حضرت معصومه علیها السلام از نظر کثرت سادات، موقعیت بی نظیر و یا کم نظیری یافته است.

امروزه کثرت سادات قم، به خوبی محسوس و مشهود است و چند محله به نام علویان و سادات است که بیشتر آن‌ها سید هستند، از جمله محله

سلام بر مردم قم! خداوند
شهرهای آنان را با باران
سیراب کند و برکتها را بر
آنان نازل کند و بدیهای آنان
را به خوبی مبدل گرداند.
آن‌ها اهل رکوع و سجود و
قیام و قعودند. آنان فقیه و
دانشمند و اهل درک حقایق و
روایت و عبادت نیکو هستند.

- محمد بن علی بن بابویه قمی،
معروف به شیخ صدوق و نویسنده
نزدیک به ۳۰۰ کتاب در اصول و فروع؛
- محمد بن حسن صفار، از یاران
نزدیک امام حسن عسکری علیه السلام؛

- احمد بن اسحاق قمی، وکیل امام
عسکری علیه السلام در قم و سازنده مسجد
معروف امام به دستور آن حضرت؛
- احمد بن ادریس قمی، از
محدثان شیعی؛

- زکریا بن آدم، از اصحاب امام
رضا علیه السلام؛

سیدان، محله موسویان و محله موسی
مبرقع و همچنین وجود سادات برقی
و رضوی و چاووشی و غیره نشانگر
این حقیقت می‌باشد.

۵- توجه به امور امامزادگان

مردم قم از اوایل قرن سوم هجری
که فاطمه معصومه علیها السلام در قم مدفون
شد، در بزرگداشت مقابر اولاد
پیامبر صلی الله علیه و آله همان تلاش را کردند که در
زمان حیاتشان از آنان به عمل
می‌آوردند. ساختن بناهای مجلل و
بارگاه و گنبد و وقف اموال در این راه
از جمله این تلاش هاست. در دوره
صفویه و قاجاریه، بعضی از
جهانگردانی که به ایران آمده و از قم
عبور کرده‌اند، در سفرنامه‌های خود
امامزادگان قم را وصف نموده و حتی
در پاره‌ای از آن‌ها در تعداد امامزادگان
افراط کرده‌اند.

۶- پرورش علمای بزرگ در شهر قم

یکی دیگر از برکات فاطمه
معصومه علیها السلام، پرورش عالمان و
اندیشمندان بزرگ در این شهر می‌باشد
که به نام بعضی از آنان اشاره می‌شود:

- علی بن حسین بن بابویه قمی،
پدر شیخ صدوق یا صدوق اول؛

قمی)، صاحب قوانین و دارای کرامات بی شمار.

وصدها عالم و دانشمند و شاعر و وزیر و مورخ و رجال علمی و مردان سیاست و وزارت از این خطه ظهور نموده‌اند که تفصیل آن در جای خود بیان شده است.^۳

۷- حوزه علمیه قم

یکی دیگر از برکات مزار مقدس بانوی دو عالم، حضرت معصومه علیها السلام در شهر قم، رونق گرفتن حوزه علمیه می‌باشد. تاریخ این کانون علم و فقاقت به قرن‌ها قبل بر می‌گردد. ابراهیم بن هاشم قمی، سعد بن عبدالله قمی، احمد بن اسحاق قمی، علی بن بابویه قمی و ده‌ها محدث و عالم شیعی از اوایل قرن سوم هجری به بعد، زمینه گسترش علم و ادب و حدیث را در این شهر ایجاد کرده بودند. این حوزه علمی کم و بیش تداوم داشت و ترویج علم در این شهر همچنان در طول تاریخ ثمرات پرباری به همراه

- ابو عبدالله محمد بن خالد برقی، ادیب، محدث و نویسنده کتاب‌های مهمی همچون: التنزیل و التعبير، کتاب العلل، کتاب یوم و ليله^۱؛

- احمد بن محمد بن خالد برقی، منسوب به برقرود قم و نویسنده کتاب‌های فراوانی همچون: المحاسن، کتاب التبلیغ و الرساله، کتاب التراحم و التعاطف، و سایر تألیفات وی که به ده‌ها جلد بالغ می‌شود^۲؛

- علی بن ابراهیم قمی، مفسر معروف؛

- خواجه نصیر الدین طوسی - جهرودی معروف به استاد البشر و از افتخارات جهان اسلام؛

- صدر المتألهین شیرازی، که آثار برجسته فلسفی از جمله: اسفار اربعه، شواهد الربوبیه، شرح کافی و... را پدید آورد؛

- ملا عبد الرزاق لاهیجی، فیلسوف و حکیم نامدار شیعه در قرن ۱۱ و صاحب کتاب‌های شوارق الالهام و گوهر مراد؛

- حاج ملا مهدی قمی نراقی، نویسنده جامع السعادات؛

- میرزا ابوالقاسم قمی (میرزای

۱- رجال نجاشی، ص ۳۳۵.

۲- همان، ۷۶.

۳- برای اطلاعات بیشتر به «تاریخ مذهبی قم» مراجعه شود.

**همانا بهشت دارای هشت
در است که یکی از آن درها
مخصوص مردم قم است.
آنان شیعیان برگزیده ما در
میان سایر شهرها هستند.
خداوند ولایت و محبت ما
[اهل بیت] را با طینت آنان
عجین کرده است.**

می آورد تا آنکه مرحوم میرزای قمی
عالم جلیل القدر عصر قاجار، به این
شهر روی آورد و به حرکت علمی این
دیار شتاب بخشید.

هجرت ملاصدرا فیلسوف نامی
شیعه به قم چهره دیگری به این
حرکت داد. سکونت مرحوم فیض
کاشانی در قم و تأسیس مدرسه فیضیه
در جوار حرم مطهر حضرت
معصومه علیها السلام، رشد فکری و فضای
علمی این شهر را دگرگون نمود.

این رشد علمی همچنان رو به
بالندگی بود تا در سال ۱۳۱۵ شمسی

مرحوم شیخ عبدالکریم حائری
پرچمدار علم و فضیلت از اراک به قم
آمده و روحی تازه به کالبد این کانون
فقاہت و معنویت دمید. اقبال آیت الله
العظمی بروجردی علیه السلام به قم،
فعالیت‌های فرهنگی و اجتماعی را در
این شهر تسریع نموده و همچنین
ورود مراجع و دانشمندان بزرگ شیعی
و همراهی آنان با حرکت حوزه علمیه
در شکوفائی آن نقش به سزایی داشت.
امروزه به برکت معنوی حضرت

فاطمه معصومه علیها السلام، مجمع بزرگی از
مراجع، آیات عظام و فقیهان و
مجتهدان در این شهر نورانی و
ملکوتی ایجاد شده است که مورد
توجه جهانیان می باشد.

هم اکنون خیل عظیمی از طلاب و
دانش پژوهان علوم اسلامی در این
حوزه مقدسه به تحصیل و تدریس
اشتغال دارند که بازعامت مراجع تقلید
و تدبیر مدیریت حوزه علمیه قم برنامه
ریزی‌های خاصی برای توسعه و بارور
نمودن هرچه بیشتر علوم اسلامی و
تخصصی نمودن آن در حال انجام
است که آینده روشن و بالنده‌تری را
نوید می دهد. لازم به ذکر است این

زمانی می‌رسد که از قم علم و دانش به دیگر شهرها از شرق تا غرب عالم منتشر می‌شود، تا جایی که این شهر اسوه و الگوی شهرهای دیگر گشته و هیچ کس در روی زمین باقی نمی‌ماند که از قم به او بهره‌های علمی و دینی نرسد تا آنکه زمان ظهور حجت خدا و قائم ما فرا رسد.

۸- انقلاب اسلامی ایران

از مهم‌ترین ویژگی‌های شهر قم و آثار و برکات حضرت معصومه علیها السلام تشکیل هسته‌های مرکزی انقلاب اسلامی ایران در این نقطه حساس کشور می‌باشد. شهر قم بستر قیام و انقلاب و پرورشگاه بنیانگذار جمهوری اسلامی ایران است.

اکثر حوادث انقلاب اسلامی با این شهر مرتبط بوده است و البته به وقوع چنین حادثه‌ای در شهر قم در گفتار ائمه اطهار علیهم السلام نیز اشاره شده است و روایت معروف حضرت کاظم علیه السلام در این مورد، قابل انطباق با

رونق علمی شهر قم را امام صادق علیه السلام ده‌ها سال قبل از ورود حضرت معصومه علیها السلام به شهر قم، پیش بینی کرده و فرموده بود: «زمانی می‌رسد که از قم علم و دانش به دیگر شهرها از شرق تا غرب عالم منتشر می‌شود، تا جایی که این شهر اسوه و الگوی شهرهای دیگر گشته و هیچ کس در روی زمین باقی نمی‌ماند که از قم به او بهره‌های علمی و دینی نرسد تا آنکه زمان ظهور حجت خدا و قائم ما فرا رسد.»^۱

انقلاب اسلامی ایران است. مطمئناً اگر انقلاب با عظمت اسلامی - که از شهر قم ریشه گرفته و موج آن تمام نقاط عالم را تحت تأثیر قرار داد - مصداق منحصر به فرد این گفتار زیبا نباشد، حتماً یکی از مصادیق آن خواهد بود؛ چراکه ویژگی‌های مورد ستایش امام

۱- بحار الانوار، ج ۶۰، ص ۲۱۳.

بر خدا توکل می‌کنند. پیروزی نهایی از آن پرهیزکاران است.^۱

این نوشتار را با کلامی از حضرت امام خمینی علیه السلام - که به این شهر افتخار می‌کرد - به پایان می‌بریم:

«قم حرم اهل بیت است. قم مرکز علم است. قم مرکز تقواست. قم مرکز شهادت و شهامت است. از قم علم به همه جهان صادر شده است و می‌شود و از قم شهادت به همه جا صادر می‌شود. قم شهری است که در آن ایمان و علم و تقوا پرورش یافته، و... از زمان ائمه اطهار علیهم السلام مورد توجه اسلام بوده است، و از قم تقوا، شجاعت، شهامت، و همه فضایل به همه جا صادر می‌شد و صادر خواهد شد.

علمایی که در قم من ادراک کرده‌ام، کسانی بودند که در دنیا نمونه بودند، در علم و در تقوا و من امیدوارم که ادامه پیدا کند این علم و تقوا در شهر شما تا زمان ظهور امام زمان سلام الله علیه.^۲

هفتم علیها السلام دقیقاً در مورد رهبر و مردم ایران صادق می‌باشد. آن ویژگی‌ها عبارتند از:

۱- رهبر آنان مردی از اهل قم است.

۲- رهبر آنان مردم را به سوی حق می‌خواند.

۳- پیروان و طرفداران او اراده و استقامتی قوی و آهنین دارند.

۴- خستگی در آنان راه ندارد.

۵- طوفان‌های حوادث آنان را متزلزل نمی‌کند.

۶- توکل بر خدا دارند.

۷- به خاطر پارسایی پیروزند.

متن روایت چنین است که امام موسی کاظم علیه السلام فرمود: «رَجُلٌ مِنْ أَهْلِ قُمْ

يَدْعُو النَّاسَ إِلَى الْحَقِّ، يَجْتَمِعُ مَعَهُ قَوْمٌ كَثِيرٌ الْحَدِيدِ، لَا تَرْتَلُهُمُ الرِّيَّاحُ الْعَوَاصِفُ وَلَا يَمْلُونَ

مِنَ الْحَرْبِ وَلَا يَجْبُونَ وَعَلَى اللَّهِ يَتَوَكَّلُونَ وَالْعَاقِبَةُ لِلْمُتَّقِينَ؛ مردی از اهل قم [به پا

می‌خیزد و] مردم را به حق فرا می‌خواند. گروهی به یاری او بر

می‌خیزند که مانند قطعه‌های آهن هستند، تسنن‌بادهای [حوادث و

مشکلات] آنان را متزلزل نمی‌کند و از جنگ خسته نمی‌شوند و نمی‌ترسند و

۱- همان، ج ۵، ص ۲۱۶.

۲- صحیفه امام، ج ۱۳، ص ۱۶۵.